

Ольга Ніколенко

**Японська чайна церемонія: її смисл і відображення у повісті
«Тисяча журавлів» Ясунарі Кавабати**

Чайна церемонія в Японії поширилася з XII ст. Монах Ейсай у 1168 р. привіз із Китаю насіння чайного куща і посадив їх у дворі храму. З того часу існує поняття *шлях чаю*, яке пов'язане із *дзен-буддизмом*. У Японії є багато легенд, згідно з якими ніби сам Будда сприяв поширенню чайного дійства. Чайна церемонія – це не просто процес вживання напою, а ритуал (його називають японською *тябо*, *сядо* або *тяною*). У ньому беруть участь усі, хто заварює чай, і всі, хто його п'ють. Чаювання в Японії здавна розглядають як *поклоніння прекрасному серед бруду повсякденного буття*.



Традиційна японська чайна церемонія. Сучасне фото

Чайна церемонія передбачає *чотири основні правила*: 1) *гармонія* (рівновага, усвідомлення взаємозв'язку зі світом і природою, прагнення внутрішнього вдосконалення); 2) *спокій* (уникнення суєти, внутрішнє споглядання, зосередження на сутності речей та існування, пошук істини); 3)

чистота (тіла, думок, помислів, почуттів); 4) *чемність* (повага до співрозмовників (якщо вони беруть участь) і до самого себе, до минулого і до предків, до місця і предметів, що завжди мають особливе значення в чайній церемонії).



Ширма і приладдя для приготування чаю. Сучасне фото

У давнину для чайної церемонії будували спеціальні будиночки, довкола яких вирощували сад. Сад мав сприяти створенню особливого настрою. У саду мають бути і ліхтарики, і кам'яна криниця для омовіння рота...



Японська криниця. Сучасне фото

У чайному будиночку зазвичай були низькі двері, щоб людина обов'язково стала на коліна, схиляючись перед традицією і Буддою. Розмір кімнати для чаювання невеличкий, адже тому, в кого безмежні думки, не потрібен великий простір.



Традиційний японський будинок і сад. Сучасне фото



Павільйон для чаювання. Сучасне фото

Чайна церемонія – особливе дійство. У кожного учасника свій стиль поведінки, свої обов'язки. Як правило, чайна церемонія має певну тематику. Наприклад, водоспад, цвітіння дерев навесні і т.п. Може бути ранковий чай, полудневий, вечірній. До певної теми добирають спеціальну ширму, кімоно, чашки, солодоці. Під час чайної церемонії можна мовчати в усамітненні й самозосередженості, а можна грати на музичних інструментах, читати вірші, вести філософські диспути.

Для чайної церемонії використовують зелений чай (порошковий). Воду кип'ятять на спеціальних дровах. Спочатку чай готують в одній великій чашці, а потім передають одне одному по колу (якщо учасників декілька). Коло має викликати відчуття єдності людей. Але чай можна вживати й наодинці, усамітнівшись, заглибившись у свої думки й почуття...



Порошковий зелений чай у чашках. Сучасне фото

Повість лауреата Нобелівської премії Ясунарі Кавабати «Тисяча журавлів» пов'язана з традицією чайної церемонії. Саме з цього ритуалу в храмі древнього міста Камакура (саме там Кавабата жив тривалий час) починається знайомство читачів із персонажами твору. Чайна церемонія

пов'язує їхнє минуле і теперішнє. Крізь призму традиції вони по-іншому дивляться на сучасність і своє життя...



Статуя Будди в м. Камакура (Японія). Сучасне фото

Чашки – важливий елемент чайної церемонії в Японії. Чашка-піала, в якій заварюють чай (зазвичай зелений), має назву *тяван*. Тявани прийнято зберігати в японських сім'ях десятки і навіть сотні років, їх передають у спадок і загортають у шовкову тканину й обережно ховають у спеціальні скрині, на стінах яких записують історію чашок. Деякі *тявани* являють собою не просто предмети побуту, а шедеври японського гончарного мистецтва, які зберігають у музеях Японії. Чайним чашкам японці нерідко дають імена. Інколи їх називають за стилем чи за іменем майстра, що їх створив. У повісті Ясунарі Кавабати «Тисяча журавлів» персонажі використовують чашки в стилі *сіно*, *карацу* і *орібе*. Їм по 300-400 років, і вони перейшли до юних героїв повісті у спадок від їхніх батьків.



Чайник XVIII ст. Національний музей Уено (Японія)

До речі, одним із естетичних принципів Японії є *моно-но аваре*, що означає «сумна чарівність речей». Він виник дуже давно, ще в період Токугава, і полягає в пошуку глибинної сутності, що прихована за буденними, на перший погляд, речами. Згідно з японською культурною традицією, кожна річ має не тільки практичне призначення, а певну історію, поєднуючи в собі долі людей, викликаючи естетичний або емоційний відгук у тих, хто користується річчю чи споглядає її. В особливій пошані у японців старі речі, які ніби втілюють зв'язок поколінь, поєднують історію і сучасність.

Речі набувають прихованої принадності для героїв повісті Ясунарі Кавабати, бо втілюють їхні складні життєві долі. Уже на початку твору в описі чайної церемонії, яку влаштовує Тікако в храмі Енгаку-дзі, з'являється древня чашка *орібе* (це стиль кераміки). Їй декілька століть, вона перейшла від пані Оота до батька Кікудзі, а той потім подарував її Тікако. А тепер у цій чашці, на прохання Тікако, Юкіко подає чай молодому Кікудзі. Отже, чашка *орібе* стає символом заплутаного минулого і водночас символом поєднання людських долі у сучасності.



Чашка в стилі орібе. Сучасне фото



Кераміка карацу. Сучасне фото

У повісті з'являються й інші чашки для чайної церемонії. Жіноча і чоловіча, червона і чорна чашки – *сіно* і *карацу* (пані Оота і батька Кікудзі), які їхні діти зберігали у своїх будинках, через багато років нарешті стали поруч

у чайному павільйоні юного Кікудзі. І це символ не тільки минулого кохання батьків, але й початку нових стосунків між Фуміко і Кікудзі.



Чашка в стилі сіно (Японія). XVI-XVII ст. Сучасне фото

Ваза *сіно* (стиль кераміки) викликає у Фуміко і Кікудзі особливі почуття, бо вона належала пані Оота. А після її смерті ця ваза, проста й вишукана, в яку Фуміко поставила червоні троянди й білі гвоздики, які прислав Кікудзі, ніби зберігає чарівність її хазяйки. Фуміко передає цю вазу на згадку про матір Кікудзі, і він милується цією вазою, відчуваючи теплі почуття до пані Оота навіть після її смерті. Тепер він заходився ставити в неї білі троянди й бліді гвоздики. Що призвело її до смерті, думає герой, – відчуття провини чи негасима любов? Коли Тікако помітила *сіно* в домі Кікудзі, то відчула сильні ревності навіть до померлої жінки. Згодом Кікудзі не ставив у *сіно* ніяких квітів, «бо серце в нього надто починало калатати»...



Ваза в стилі сіно. Сучасне фото

Чашка пані Оота зі стійкими слідами її помади має особливу принадність для Кікудзі. Розуміючи нематеріальну цінність цієї речі для нього, Фуміко приносить її героєві. Але вона ж просить його розбити цю чашку (в листі, який порвала на його очах). Після ночі кохання Фуміко сама розбила чашку й пішла, залишивши в саду тільки чотири черепки *сіно*. Кікудзі спробував їх зібрати до купи, але бракувало шматочка на вінцях, і юнак полишив цю справу. Він побачив зорю на небі й подумав: *«Безглуздо збирати черепки, коли на небі сяє зірка свіжим блиском...»*. Фуміко стала його новою яскравою зіркою. Та невдовзі – пропала...

Отже, юні герої повісті «Тисяча журавлів» Ясунарі Кавабати отримують у спадок від батьків старі будинки, старовинне чайне приладдя, традицію чайної церемонії... Але вони ще не усвідомили справжньої цінності того, що мають. Можливо, тому вони роблять багато помилок у житті?.. А ви як думаете?..



Японський посуд для чаю. Сучасне фото

Завдання

1. Знайдіть в Інтернеті світлини, які демонструють специфіку чайної церемонії в Японії. Прокоментуйте їх.
2. Назвіть елементи вбрання та приладдя, яке використовується для чайної церемонії в Японії. Чим воно відрізняється від українського посуду?
3. Спробуйте уявити себе в Японії й відтворити у класі особливості чайної церемонії.
4. Що нового ви дізналися про чайну церемонію на підставі повісті «Тисяча журавлів» Ясунарі Кавабати? Який глибинний смисл утілив письменник?